

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

**ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
„Поетика и поезија авангарде за децу и младе (Александар Вучо, Оскар Давичо и
Васко Попа) – методички и теоријски аспекти” мср Бојана Марковића**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовоао Комисију:

Комисију за **извештај о прегледу и оцени докторске дисертације** је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета на електронској седници од 26. јуна 2020. године.

2. Састав Комисије:

Ментор: др Зона Мркаљ, редовни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Методика наставе књижевности и српског језика
Датум избора у звање: 22. 6. 2016.

др Александар Јерков, редовни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 22. 6. 2016.

др Валерија Јанићијевић, ванредни професор, Учитељски факултет – Београд
Ужа научна област: Методика наставе српског језика и књижевности
Датум избора у звање: 22. 10. 2019.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Бојан, Милојко, Марковић
Датум и место рођења	20. 1. 1985, Ужице
Наслов мастер рада	<i>Тенденције, доминанте и константе у поетици прозе Киша, Деснице и Пруста</i>
Датум и место одбране мастер рада	5. 2. 2015, Филолошки факултет, Београд
Научна област из које је стечено академско звање мастер	Српска књижевност 20. века

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Поетика и поезија авангарде за децу и младе (Александар Вучо, Оскар Давичо и Васко Попа) – методички и теоријски аспекти

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мастера Бојана Марковића обухвата 270 страница компјутерски сложеног текста, а подељена је на следећа поглавља: 1. **Увод** (1–5); 2. **Поетика авангарде у поезији за децу и младе** (6–54); 3. **Књижевноисторијски преглед идеја авангарде за децу и младе** (55–95); 4. **Александар Вучо – детињство српске авангардне поезије за децу и младе** (96–152); 5. **Оскар Давичо – детињство и младићство авангардне поезије за младе** (153–194); 6. **Васко Попа – преиспитивање граничности поезије за децу и младе** (195–232); 7. **Закључно разматрање** (233–246). За њима следи **Литература** (247–256), са 255 јединице и двадесет девет **Прилога** (257–268): 1. Насловна страна књиге *Поштована децо*, Душан Радовић (1954); 2. Цртежи у брошури *Двадесет школских правила*, З. Маршак, прев. Александар Вучо (Маршак, 1945: б. п.); 3. Цртеж „Машта”, Ђорђе Костић (АН, 1993: 32); 4. „Едип у простору”, Vane Bor, (АН, 1993: 80); 5. Две божићне песме: „Молитва”, „Три матере”, Миливоје Степановић – ученик IV разреда и коментар уредништва часописа (*Сведочанства*, 1925: 14, 15); 6. „Два необјављена писма малих Обреновића” (*Сведочанства*, 1925: 9); 7. „Мазгар из цртежника малих Обреновића (Необјављено)” уз пропратни текст (*Сведочанства*, 1925: 8); 8. „Из земље вечите тишине” – цртежи глувонеме деце (*Сведочанства*, 7/1925: 3); 8а. Цртеж архангела Михаила, 8б. Два цртежа са темом сан; 9. „Србију кроз Албанију”, цртеж глувонемог [анонимног] детета (*Сведочанства*, 7/1925: 2); 10. „Из земље вечите тишине” – задаци и цртежи глувонеме деце: „Зима” Иво Бутић – ученик III разреда; „Орман” Гаврило Гавриловић – ученик III разреда; Дневник, Стеван Лазаревић – ученик IV разреда; Дневник, Милутин Миленовић – ученик IV разреда (*Сведочанства*, 7/1925: 2, 3); 11. „Рај” [искази дечака и девојчица] (*Сведочанства*, 1925: 10, 11); 12. цртеж [б. н.] (*Сведочанства*, 8/1925: 12); 13. „Записи и цртежи на зидовима прве и друге ћелије Управе Града у Београду” (*Сведочанства*, 1925: 14/16); 14. Песма „Да ли ми верујете” у збирци *Поштована децо*, Душан Радовић (1954: [б. п.]); илустрације Ђорђе Милановић; 15. Песма „Цар Јова” у збирци *Поштована децо*, Душан Радовић (1954: [б. п.]); илустрације Ђорђе Милановић; 16. Песма „Лав” у збирци *Поштована децо*, Душан Радовић (1954: [б. п.]); илустрације Ђорђе Милановић; 17. Насловна страна лектире за 8. разред основне школе – *Књига песама млађих југословенских песника*, Александар Петров, прир. (1978); 18а. „Слова као ствари”, Владан Радовановић у *Књизи песама млађих југословенских песника*, Александар Петров, прир. (1978: 5); 18б. „Сазвежђа као слова”, Владан Радовановић у *Књизи песама млађих југословенских песника*. Александар Петров, прир. (1978: 6); 19. „Школа је ђачка светиња!” са потписом Марка Ристића у темату „Будилник” (АН, 1993: 75); 20. Насловна страна надреалистичког издања *Хумор Заспало*, Александар Вучо (1933); 21. Фото-монтажа Душана Матића – насловна страна издања *Подвизи дружине „Пет Петлића”* Александра Вуча и Душана Матића (1933); 22. Фото-монтажа Душана Матића у издању *Подвизи дружине „Пет Петлића”* Александра Вуча и Душана Матића (1933); 23. Фото-монтажа Душана Матића у издању

Подвизи дружине „Пет Петлића” Александра Вуча и Душана Матића (1933); 24. Фото-монтажа Душана Матића у издању *Подвизи дружине „Пет Петлића”* Александра Вуча и Душана Матића (1933); 25. Завршна фото-монтажа Душана Матића у издању *Подвизи дружине „Пет Петлића”* Александра Вуча и Душана Матића (1933); 26. Насловна страна и цртежи Предрага Милосављевића у књизи *Мастодонти* Александра Вуча (1951); 27. Насловна страна, цртежи и иницијали, аутор Миодраг Нагорни, у поеми *Момак и по хоћу да будем* Александра Вуча (1970); 28. Песма „Патка”, Васко Попа (1997: 29) и 29. Питања из полуструктурираног интервјуа – методичка интерпретација песме.

У првој целини, уводном поглављу, дефинисан је методички и теоријски проблем односа поетике авангардне поезије и младог читаоца. Такође, у њему се представљају аспекти и методологије којима се приступа теми. Друго поглавље се бави описом поетике авангарде за децу и младе и реконструишу се књижевноисторијски услови за њен настанак и развој. У трећем поглављу даје се преглед идеја које се најпре јављају у авангарди/надреализму, а прати се и каснији развој идеја и полемичност око њих у књижевности за децу. Наредна три поглавља посвећена су анализи поема и песама Александра Вуча, Оскара Давича и Васка Попе, при чему се посебно расветљавају они елементи који ову поезију приближавају односно удаљавају од књижевности за децу и младе, имајући у виду њихове међусобне сличности именоване под појмом поетике авангарде, али и њихове разлике у сталном контрасту са једном могућом конструкцијом фигуре младог читаоца. У последњем делу шестог поглавља дисертације изложено је квалитативно истраживање на тему ученичког разумевања и доживљавања одабране песме Васка Попе. Из резултата истраживања произилазе методичке импликације, предлози и стратегије за успешнији рад са ученицима у читању и тумачењу поезије. У завршном делу излагања обједињују се најосновнији закључци истраживачког проучавања поетике и поезије авангарде за децу и младе.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Увод чине одељци везани за *Предмет истраживања* и *Циљ истраживања, хипотезе и очекиване резултате*.

Предмет овог истраживања представљају поетика и авангардна поезија песника Александра Вуча, Оскара Давича и Васка Попе у контексту разумевања одређеног корпуса њихове поезије као поезије за децу и младе. Истраживање је обухватило њихов стваралачки период од 1930. до 1960. године. Унутар опуса три песника (од надреализма до Попе) кандидат прати и анализира јединствену линију авангардне (надреалистичке и неоавангардне) поетике и распознаје њене доминанте и константе, као и разлике, значајне за конституисање анатомије и аутономије авангардне поезије за децу и младе у српској књижевности. У фокусу истраживања је селективни корпус књижевних дела ових аутора која се налазе на граничној позицији између поезије „за одрасле” и поезије за децу и младе.

Полазећи од тезе да је сваки текст који баштини наслеђе надреализма/авангарде (а ту не спадају само они који се приписују поезији за децу, већ и они начелно писани за одраслог „имплицитног читаоца”) у теоријском и поетичком смислу потенцијално иманентан дечијем разумевању језика и игре, Бојан Марковић испитује рецепцију оваквог типа текста код

ученика. Управо зато, „имплицитни читалац” у овом раду није строго узрасно одређен. Хипотеза целокупног истраживања јесте да она поезије која примарно није стварана за „наивну” свест детета одговара његовом мисаоном ангажовању и тиме поспешује узрасно очекивано разумевање језика, текста и света уопште.

Циљ истраживања, то јест испитивање поетика и поезија авангарде за децу и младе у стваралаштву песника Александра Вуча, Оскара Давича и Васка Попе, остварује се кроз 1) књижевноисторијски, 2) књижевнотеоријски, 3) и методички аспект.

Кључна промена у рецепцији поезије за младе, у смислу статуса који „наивна песма” има, наступа са авангардним покретима, а посебно са надреалистичком представом која напушта модернистичке постулате тиме што изједначава начело поезије уопште („за одрасле”) и начело детињства и тврди да „ирационална алогичност одговара природном облику дечје мисли”. Из угла теорије рецепције реципијентски праг који претпоставља надреалистички песник пишући за децу, несумњиво се „подиже” и мења; што значи да се узрасна одредница проширује, а поетички, мисаоно, семантички и стилски усложњава. Захваљујући овој превратничкој улози авангардних покрета, остварена је слобода „поезије за децу и осетљиве” без подвојености којом се она маргинализује.

У раду се сагледава утицај надреализма на Попино стваралаштво и налазе се сличности и разлике у развоју њихових поетика; реконструира се једна могућа парадигма „граничне поезије” / поезије за одрасле као поезије намењене деци и младима; доказује се и валоризује утицај надреалистичке поезије ових песника на касније песништво и теорију (на пример, поезију Душка Радовића), затим, указује се утицај на образовну политику и изборе савремене поезије за децу и младе унутар школске лектире (антологија Боре Тошића *Дечја поезија српска 1965.* и *Књига песама млађих југословенских песника – лектира за основу школу* коју је 1978. приредио Александар Петров).

Књижевнотеоријски аспект рада испитује поетику Вуча, Давича и Попе имајући у виду доминантне поетичке одлике савремене поезије за децу и младе која се развијала после Другог светског рата. Тиме се прати континуитет развоја авангардних поетика и установљава се разлика спрема и унутар њих.

Методички аспект овог рада сагледава се кроз:

а) интерпретације песничких текстова три песника које у сваком сегменту имају у виду особености перспективе младог читаоца, али и контрадикторности самог тумача у покушају да се успоставе релативно одрживи критеријуми читалачких доживљаја и разумевања песничког текста;

б) спровођење емпиријског квалитативног истраживања са циљем да се испита рецепција поезије код ученика млађег узраста (око 10 година). Полази се од теорије рецепције (Х. Р. Јаус, Р. В. Ингарден, В. Изер) и концепта „спиралног курикулума” (Џ. Дјуи, Џ. С. Брунер) а тежи се дефинисању оних фактора и трансформација који омогућавају њен пријем на одговарајућем узрасном нивоу. Квалитативни аспекти рецепције ученика се разматрају на песми (Васка Попе) која узрасно није намењена деци, већ одраслима.

Методички аспект рада отворио је и размотрио многа проблемска места у приступу деци и младима, а поводом савремене поезије, на које будућа теоријска и практична методичка истраживања могу дати одговор:

- 1) питање места и улоге авангардне поезије у савременом образовању, али и читању из задовољства;
- 2) идеологија у поезији за децу и младе и одговор наставе на њу;

- 3) историја заступљености авангардне поезије у настави и у издањима лектире за децу и младе;
- 4) визуелност и мултимедијалност авангардног/надреалистичког песничког текста у контексту ученичке рецепције;
- 5) креативно читање и тумачење авангардне поезије; стваралачке активности ученика поводом авангардног песничког текста;
- 6) методички поступци и активности у циљу бољег доживљавања и разумевања авангардне поезије; услови за методички приступ тексту у настави;
- 7) *неразумевање* поезије као естетичка и реципијентска вредност; континуирани рад ученика (читање и тумачење) савремене поезије и његове импликације;
- 8) детабузирање савремене поезије у настави и читалачкој пракси;
- 9) методички поступци и активности у циљу читалачког „преласка” са поезије за децу на поезију за одрасле;
- 10) проблем свођења савремене поезије на лирску поезију (лирику).

У другом поглављу, **Поетика авангарде у поезији за децу и младе** доказује се како је поетика авангарде нашла одговарајући израз и у књижевности за децу и младе, и то најпре у поезији. Надреалистичко поетско обликовање поема у књижевности за децу и младе учинило је да српска књижевност и на овај начин буде укључена у европски међуратни књижевноисторијски ток. Имајући у виду компаративни приступ проучавању литературе за децу и младе, у нашој књижевности репрезентативна књига за именовање категоријом „авангардна поезија за децу и младе” била би књига *Подвизи дружине „Пет петлића”* Александра Вуча и Душана Матића, и то искључиво аутентично издање које се појавило 1933.

Кандидат истиче да између онога што називамо *историјском* авангардом (из међуратног периода) и поставангардом или неоавангардом из деценија после Другог светског рата у српској књижевности за децу постоји директна веза уз извесне значајне промене. У поезији за децу педесетих година дошло је до повлачења директног идеолошког ангажмана, али је остало разумевање детета као дораслог читаоца спремног за детабузиране теме и/или „повишен” ниво „саопштавања” естетски релевантно обликоване грађе. Авангарда долази до поезије за децу иманентно – путем поетичке потраге, те књижевноисторијски – путем развоја сродне традицијске линије која не обитава међу непосредним савременицима / доминантним поетикама свога доба. Није само „књижевна политика” и њој одговарајућа поетика прогреса која означава авангарду заслужна за подстицајни рад у обликовању дечјег гласа и литературе за децу. Може се рећи да је подједнаку улогу имала друга, по авангарду снажна и амбивалентна, струја „културне регресије”.

Истражујући експлицитне и имплицитне поетичке ставове, као и сâм песнички текст, аутор издваја неке од одлика авангардне поезије за децу и младе.

У сваком од обележја којима се одликује поезија за децу авангарда међуратног раздобља врши модернизацију. Критеријуми по којима се поезија за децу препознаје, а који се у случају авангарде прекорачују су, између осталог: критеријум намене, узраста, реципијента/читаоца, једноставности, тематике, перспективе, језика и принципа формално-стилског и изражајног обликовања поезије за децу, педагошки и естетички критеријум.

Први комплекс који авангарда на дискурзивном и песничко-продуктивном плану

уводи и чини релевантним и у поезији за децу јесте поетски естетизам, који је иначе асимилован и транспонован кроз све „модернизме”. Други комплекс јесте, етички, односно комплекс ангажмана који у поезији за децу са авангардом бива реактивиран. Надреалисти су одабрали трећи пут у књижевност за децу – који није сасвим ни пут социјалне литературе, али који је и дистинктиван у односу на Винаверову борбу за аутономију књижевности за децу. Наравно, у односу на обе представе поезије за децу надреалистичка поетичка стремљења имају више сличности него разлика, али те разлике су темељне, док су сличности рефлексивне и у случају сродности Винавера (модерниста) и надреалиста ствар високог естетског опредељења свих заједно.

Важна одлика која прати дела авангардне књижевности за децу јесте специфичан имплицитни аутор и његова инволвираност у сложен процес писања текста који у себе уграђује дечју перспективу или рачуна са дечјим читалачким аудиторijумом.

Друге одлике авангардне поезије, разматране у овом поглављу, односе се на трагове присуства процеса растакања и губљења миметичке функције уметности, који је отпочео и раније и наставио се са авангардом. Тиме се отворило важно питање да ли повлачење миметичке функције у поезији за децу представља препреку за рецепцију. Ова упитаност о разумљивости књижевног дела свакако се одразила и поетички у песми, те је сваки аутор поезије за децу и младе понудио другачији облик комуникабилности текста и имплицитног читаоца.

Надреалистичко становиште не прави јасну разлику између појмова фантастичног и чудесног, што је у складу са њиховим неприхватањем граница.

Иако се може закључити да су аутентична дела авангардне књижевности за децу настајала у специфичној друштвено-културној клими између два рата, теме и идеје које су тада отворене постале су незаобилазне после Другог светског рата у даљем развоју поезије за децу и младе. Према тим темама сваки аутор је нужно морао да понуди свој дискурзивни и поетски одговор.

У трећем поглављу, **Књижевноисторијски преглед идеја авангарде за децу и младе**, кандидат истиче да се на наслеђу авангардног поринућа у дечје афирмишу сасвим модерна критичарска полазишта, али и уредничке/антологичарске праксе које заговарају идеју специфичног односа поезије и деце.

За модерну дечју поезију су утемељујући и посебно важни текстови Душана Матића „Предговор за децу” и Марка Ристића „О модерној дечјој поезији”.

У Матићевом тексту се полази од дубоког неразумевања између деце и одраслих, што се прво огледа на плану језика. Дете не познаје језичке и културне конвенције којима одрасли оперишу и том неразумевању се одрасли смеју, али ни одрасли у овом есеју нису они који распознају поетичност исказа.

Ристићева главна мисао сажима се у идеји да су начело поезије и начело детињства у суштини исто. Афирмише се начело жеље, које је у опреци са репресивним устројством друштвеног тренутка. По мишљењу Марка Ристића права литература за децу треба да одбаци моралистички и рационалистички карактер. Она мора владати сложеносћу и изграђеносћу савремене („модерне, грађанске”) литературе уопште, која је задобијена књижевноисторијским еволутивним процесима, као и идејним и стилским поступцима, те би одрицање од свега тога истовремено значило одрицање и од једне продубљеније ефикасности за коју је поезија способна. Ристићеве експлицитни ставови изречени у овом

есеју о Вучовом подухвату кореспондирају са европском културном климом међуратне поезије.

Бојан Марковић истиче да је, после Матићеве и Ристићеве интервенције у есејистичку мисао поезије за децу, постало јасно да се поље књижевне борбе премешта и у просторе „невиности” и да ће и критеријуми поезије за децу морати да се преиспитају, али са више мисаоне и научне скрупулозности, озбиљно и са пуним слухом за разликовне слојеве једног књижевног дела за младе.

Бранко Миљковић примећује неодредив (или амбивалентан) положај поезије за децу. Код њега постоји интенција да се нужно приближе општи поетички уметнички ставови у сопственој поезији коју пише за одрасле поетичким рефлексјама о стварању за децу. Миљковићева потреба да се поетика и песнички поступци ипак прилагоде када се ствара за децу шаље важан сигнал о томе да је мисао о поезији за млађу читалачку популацију изузетно недокучива, арбитрарна и обликовна од стране воље аутора.

Миљковић сматра да песме за децу не треба писати само као песме за децу, да децу не треба потцењивати, већ им дати озбиљна песничка остварења. Неколико је важних одлика које Миљковић предлаже у циљу стварања песме за децу, али још више у циљу односа који треба неговати код деце. По њему, песма за децу која има приступ доживљају и разумевању код младих читалаца својим поетичким одликама уједно исцртава и методички пут за писца, читаоца и учитеља: 1) Поезија за децу треба да буде таква да дете активно ангажује – „не сме да организује дечју машту”, већ читаоци „у себи” треба да открију таква поетска искуства. 2) Поезија за децу је „чиста поезија” по томе што доследно одбија емпиријску и сваку другу употребљивост и готовост; поезија ни по коју цену не жели да своју игру замени животним ставом, своју досетку унапред датом мишљењу. 3) Деци у поезији треба саопштавати истине „са пуно срца и маште”. 4) Методички приступ песми треба да дозволи младом читаоцу пуно слободе. Песма не треба да сувише обавезује младог читаоца. 5) Дечји песник и учитељ који је рад да остане доследан ангажману „слободне” песме мора да зна да је „непослушност [...] највећа врлина детињства”. Тиме Миљковић омогућава уплив разних табуизираних тема у дечји свет.

Кандидат показује да се Киш јасно надовезује на Миљковићева разматрања двоструке комуникације између песме која није примарно дечја и која није једино намењена најмлађим читаоцима, као и на однос одраслих читалаца са песмом која јесте примарно дечја, али не само за децу. Занимљиво је да Киш издваја номинализацију придевом „дечји” као одређену потребу одраслог реципијента да се „сакрије”, односно да скрије своје уживање и инфантилност у таквом тексту, што опет води ка закључку да је реч о потиснутој, али правој природи одраслих читалаца. Скривање долази због тога што инфантилни и наивни доживљај руше углед „озбиљне” особе.

Григор Витез опомиње дечје писце „да се не сме [...] толико приближавати дјетету, колико дијете к себи, али не чинећи насиље над дјечијом природом”. Напомена је занимљива јер говори о уважавању дистанце коју одрасли аутор мора задржавати у свом захвату да се допадне детињем виђењу света. Са приличном скепсом приступа могућностима да се између детета и песме посредује. Када је реч о обради поезије у настави књижевности главни циљ треба да се сведе на усмеравање ка особинама песме које омогућавају детету да „јаче и пуније” песму доживи и у њој ужива. Чини се да је сликовито изражавање, по „методичком” Витезовом мишљењу, главна окосница наставникове интервенције у раду са ученицима који слику треба да запазе и осете.

У оквиру прегледа који кандидат даје у другом поглављу, истиче се да Душко Радовић превазилази границе дечјег песништва у свим пољима која у специфичном затеченом облику представљају одлике поезије за децу.

1) Радовић афирмише главне надреалистичке технике писања чинећи извесна одступања и правећи тачну разлику између могућности остварења тих приступа у поезији за одрасле и поезији за децу/младе. 2) Хумор код Радовића кореспондира са надреалистичким поимањем хумора јер има своју двостукост. 3) Радовић ће проћи кроз неке од заједничких надреалистичких тема и мотива (сан, љубав, смрт, побуна, жеља). 4) Пародија (поетска) се огледа у игровном приступу језику и песми. 5) Преображава се разумевање дечје игре, дететовог света и детета. 6) За Радовића важи да радикално одбацује миметичке поступке. 7) Код њега основна песничка скрупuloзност јесте у језику. Користи подсвесне асоцијације, експериментише језиком и спаја неспојиво. 8) Препознат је поступак „обеспредмеђивања поезије” при чему се ствара поезија „која нема никакву визуелну димензију”. 9) Фантастика заснована на простору снова, тзв. „сновна фантастика”, јавиће се као важан утицај надреалистичке на Радовићеву поезију и прозу. 10) Елементи апсурда у песничком, прозном и драмском делу, сродно књижевности какву пишу Бекет и Јонеску, и код Радовића кореспондирају са становиштем да је „[п]риродна пријемчивост дечје свести за парадокс и нелогичност”. 11) У Радовићевом стваралаштву доминантна је и симбиоза сатиричног и дечјег. 12) Такође и интермедијалност Радовићевог стваралаштва као и песнички третман популарне културе и жанровских филмских и других образаца. 13) Њему је важан типографски аспект текста. И надреалистима је била важна „телесност” текста, али код Радовића је његова визуелност прилагођена сасвим „дечјем” оку.

Радовић поезију гради и на промени и разлици спрам међуратне авангардне поезије за децу. Основне разлике би се могле сублимирати на следећи начин:

Најважнија одлика која изостаје у поређењу са међуратном европском и српском надреалистичком прозом и поезијом за децу и младе јесте њена идеолошка позадина на чијем фону су сви други односи и слојеви дела изграђени. Намеће се захтев за једноставношћу. Радовић се дистанцира од надреалистичке „безмерности”, афирмишући сажетост, концизност и заокруженост мисли као пожељних особина текста за најмлађе читаоце. Тиме се активира препозната компаративна нит Радовић – Попа. Пресудно реализовање Радовића као песника за децу јесте у његовом отклону од херметичне модерне песме.

Према истраживањима кандидата Бојана Марковића, значајна су још најмање два подухвата која афирмишу поезију авангардног предзнака и уједно поезију која прекорачује границе своје намене – антологија Боре Ћосића и избор поезије млађих југословенских песника Александра Петрова.

За ово истраживање било је изузетно значајно Ћосићево помињање поеме „Детињство” Оскара Давича и циклуса песама „Игре” Васка Попе у контексту текстова литературе за децу. За поему „природног слухисте” Оскара Давича Ћосић ће њено приближавање дечјем свету видети у садржинским средствима и многим местима у којима „зналачки и неумерено” користи инфантични дух и фразу дечјег аргоа. За Попине „Игре”, занимљиво, састављач антологије најавиће да смо поуздано у „највишесмисленијем” дечјем свету. Песме циклуса „Игре” се млађем узрасту приближавају сведеним и чистим језиком, језивим хумором који је могуће „без зазора читати деци”, као и „општа температура” „краткосложених радова те језовите поеме” – закључиће Ћосић. Попине песме носе „разносмернији” хумор и тиме нови квалитет у поезији за децу. Тај „језовити” хумор није

непознат у српској књижевности за децу.

Разлог због кога аутор ове докторске дисертације поменула дела истиче као манифестне облике јесте, пре свега, њихов полемички и аргументативни тон, затим склоност да заузимају мање-више јединствену позицију смелијег односа према читалачким афинитетима детета, другачије речено да испоље храброст приликом избора дечје лектире.

У четвртом поглављу, **Александар Вучо – детињство српске авангардне поезије за децу и младе**, кандидат сумира одлике Вучовог авангардног песничког текста за децу, при чему у први план истиче оне елементе који одговарају општој поетици авангарде за децу, али и све оне одлике које су *differentia specifica* Вучове поетике: 1) Вучова „естетика ружног” представља упадљивију карактеристику. 2) У више дела Вучо спроводи транслацију тема о животу потлачених из књижевности за одрасле (социјалне реалистичке литературе) у поезију за децу. У идејном смислу, у највећем делу опуса за децу и младе, Вучо суптилно подучава читаоце о егалитарности. 3) Приказује се дете које се етички ограђује од одраслих. 4) У Вучовој поезији развија се хумор који сатире „антипоезију” и све што је сентиментално. То је хумор који првенствено припада подсвести и омогућава превладавање сентименталног. 5) Поред умећа изразито лирског обраћања, поседује „класичан” или модернистички дар приповедања. 6) Код њега је приметан следећи парадоксални процес: Вучова поетика се показује као највише генерички раслојена, дисперзивна, непроскриптивна, ненормативна у текстовима где је песник следио унутарњу доследност надреалистичкој докси у реализацији поетике, те је на снази била етичка заостреност. 7) Када се узме највећи део песничког опуса Александра Вуча, најупадљива одлика његове литературе јесте поетичка граничност (хибридност) и рецепцијска „граничност”, односно неодређеност у погледу њене узрасне намене. 8) Посебно се истиче језичко проширење регистра поеме за децу. То се, између осталог, читава у поетичким крајностима – језику прве помисли и језику песничке лабораторије.

Пето поглавље, **Оскар Давичо – детињство и младихство авангардне поезије за младе**, указује на Давичово разматрање неколико феномена који се читавају као песнички поступци из позиције аутора и као сугестија читаоцу у његовом доживљају текста. Условно се именују на следећи начин: (као) 1) феномен „невиности речи” 2) основно значење и аутометафоризација речи 3) читаочева асоцијативна очекивања (рима) и ауторова интенција (*арима*) 4) „поступак разотуђења” као отклон од логоцентризма.

Основни услов да се превлада реч која је „постала веома услужна” јесте да песник „саопштава себе”, али да би то успео мора остати дете. Што је комуникативност речи већа, њихова естетска димензија је сведенија, и обрнуто, што је естетска димензија доминантнија, уобичајена комуникативност текста се смањује, тачније мења. Песник налази заборављене, необичне, ретке речи или измишља нове, спајајући „неспојиво с недодирљивим”. Дејство речи зависно је пре свега од читаоца, што не значи да дејство одређеног гласовног склопа и споја речи није јединствено бар за већину говорника истог језика. Поводом константне есејистичке тежње Оскара Давича да опише поетичке поступке и поетске резултате, свакако активирани тек конкретним читањем, може се рећи да се у основи тога крије демистификаторски однос према песничкој уметности. Кандидат закључује да текст допушта читаоцу ишчитавање себе самог у распону раста „сазнања и општег нивоа” читаоца.

У шестом поглављу, **Васко Попа – преиспитивање граничности поезије за децу и младе**, конструишући појам „авангардне поезије за децу и младе” кандидат полази од модернизације поезије за децу у надреалистичком лику, наставши се у подручју „граничне” књижевности. Компарација сродности поетике надреализма и Васка Попе показује се као остварива, захваљујући чињеници да се интерпретација врши из перспективе конструкта младог читаоца.

Одлике Попине позије (по избору Бојана Марковића) које омогућавају добар пријем код младих читалаца су следеће: 1) У поезији Васка Попе изостаје надреалистички дискурзивни исказ, што је приближава млађем узрасту. 2) Надреалистичка поетика, оличена и у рембоовском чулном растројству и психичком аутоматизму, страна је Попиној поезији у којој је поетска грађа свесно организована. 3) Поступак антропоморфизације, којом природне појаве и неживе ствари добијају људско својство и обличје, као и поетичка доминанта „тоталног анимизма” нису страни дечјем искуству, то јест дечјем имагинирању таквог искуства. 4) Чувајући естетски и литерарни став, насупрот надреалистичком антиестетичком и антилитерарном „тероризму” речи, одржава се секвенца реалности која је помућена, али сазнатљива. 5) Кључна језичка изражајност Попине поезије открива се у пластичности демефоричке песничке слике, што омогућава методички приступ њеној рецепцији већ од млађих разреда основне школе. 6) Енигматичност Попине песме која има решење оперише „алогичним спојевима који повезују различите или супротне категорије мисли или предмета што омогућава читаоцу да препознаје чиниоце и аналошке везе, више или мање међусобно удаљене/скривене. Попин текст наговештава постојање потенцијалног смисла, али тај смисао непрекидно измиче. 7) На плану поетизације говорног/свакодневног језика (који јача њену комуникативност) приметна је употреба средстава какви јесу фразеологизми, жанровски цитати, краће паремијске врсте, изрази и места богате фолклорне традиције. Код Попе потенцијални смисао је скривен на рубу са значењем конвенционалног језичког израза, те је стога још више зависан од њега. Та веза између формираног и фиксираног израза и његових значења и преиначења у реторски израз који *ради* за доживљај песничке слике оснажена је и приснија него у тексту надреалистичке поезије. 8) Слобода за разумевање метафоричких значења код Попе је мања стога што то није надреалистичка метафора. Попина поезија се превасходно ослања на метафору која чува аналошку везу у себи, стога аналогична као песнички наговештај омогућава докучивост значења.

Посебно занимљив сегмент овог поглавља чини **Истраживање ученичког разумевања пренесених значења на примеру поезије Васка Попе**. У датом истраживању испитује се рецепција текста за који важи статус неприпадности и „непримерности” корпусу поезије за децу и младе. Тај статус обично се оправдава нивоом апстрактности текста насупрот узрасту или чињеницом да одређени аутор није номинално писао тај текст за децу. На основу целокупног вредновања свих елемената ученичке рецепције који конструишу дословне и метафоричке слојеве текста, кандидат Бојан Марковић закључује да ученици у највећем проценту, самостално или уз вођење од стране другог компетентног лица, тумаче песму. Разговор се развија несметано монолошко-дијалошки са стално присутним радом на тексту. Ученици често саопштавају прва тумачења прочитаног текста одмах након што прочитају песму. Даљи разговор се надовезује на учеников исказ, али је и структурално вођен како би се одговарањем на постављена питања показао учеников ниво разумевања текста, пренесених значења, али још више начин на који се конституише учениково разумевање поезије.

У **Закључним разматрањима** кандидат резимира своје резултате.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Марковић, Б. (2017). Померање хоризонта рецепције – савремена поезија за ученике основношколског узраста. *Иновације у настави*. 30 (3), 44–56.

Marković, B. (2020). Modification of the Horizon of Reception. Do children understand contemporary poetry?. In: Arcidiacono, F., et all. (eds.). *MARE – Malta Applied Research in Education – A Journal of the Malta Educational Research Association (MERA)* (79–96). Valetta: Malta Educational Research Association (MERA).

Марковић, Б. (2020). Поема „Детињство” Оскара Давича у новим програмима наставе и учења – могућности интерпретације. У: Опачић, З., Зељић, Г. (ур.). *Програмске (ре)форме у образовању и васпитању – изазови и перспективе*. Београд: Учитељски факултет (рад прихваћен за објављивање).

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати о рецепцији поезије, добијени путем интерпретације песама Васка Попе, Оскара Давича и Александра Вуча и анализе резултата добијених у емпиријском квалитативном истраживању ученичке рецепције, говоре да:

- 1) ученици показују већи степен разумевања поезије у односу на претпостављени хоризонт очекивања;
- 2) идејни слој текста се боље тумачи уколико је апстрактна идеја представљена кроз конкретну слику оличену у предметном слоју дела;
- 3) имплицитно тумачење стилских фигура (уз наставничково вођење) спроводи ученик;
- 4) ученик доживљава и разуме песничке слике и метафоре, посебно уколико се заснивају на директним аналогијама;
- 5) уколико су метафоре засноване на удаљеним аналогијама које нису директно изречене у тексту, разумевање је теже;
- 6) и без разумевања аналогије на којој је заснована метафора, ученици могу у одређеном степену разумети метафору посредством контекста;
- 7) пошто су стилске фигуре у интерсекцијском односу, разумевање одређене фигуре зависиће од разумевања осталих које су са њом у вези, посебно уколико се читавају у истом пренесеном изразу;

8) у рецепцији ученика алегорија и метафора су подједнако захтевне за разумевање – из перспективе ученика нису међусобно надређене/подређене једна другој, како их теорија књижевности дефинише, већ су прожете.

Аутор ове докторске дисертације закључује да су могући ометајући фактори који се тичу младог читаоца, а који се одражавају на квалитет рецепције, следећи:

- 1) ограничења у изражавању (вербализовању) мишљења о прочитаном;
- 2) свођење утисака на конкретна значења без апстрактнијих категорија и увиђања пренесених значења;
- 3) ученик начелно разуме буквална и пренесена значења текста, али их „држи” строго одвојено, не уочавајући њихову везу;
- 4) немогућност децентрације што за последицу има осмишљавање „порекла метафоре” – ученик осмишљава „оправдања” у дословном/буквалном кључу зашто је нешто речено метафоричким изразом;
- 5) у ученичкој рецепцији поезије је присутан утицај природних наука које се изучавају у школи где се појаве објашњавају емпиријски и строго логички.

Имајући у виду предочене резултате о рецепцији књижевноуметничког текста могуће је ученике на ранијем узрасту од претпостављеног суочавати са метафоричким и значењским нивоима који из текста производе, и при томе имати у виду могуће методичке приступе како би се остварила што успешнија рецепција текста.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат је показао да одлично влада веома сложеном материјом, која је изложена прегледно и систематично. Цео рад написан је јасним научним стилем. Анализа и закључци у раду изведени су на основу пажљиво одабране грађе, па можемо рећи да овај рад, као оригинално дело, значајно доприноси осветљавању проблема поетике и поезије авангарде за децу и младе (на примерима одабраних дела Александра Вуча, Оскар Давичо и Васко Попа), са методичких и теоријских аспеката.

IX ПРЕДЛОГ

На основу укупне оцене дисертације, која представља опсежно и детаљно истраживање са вредним резултатима за науку о књижевности и методику наставе књижевности, Комисија једногласно предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да Извештај о оцени докторске дисертације мастера Бојана Марковића, под насловом **„Поетика и поезија авангарде за децу и младе (Александар Вучо, Оскар Давичо и Васко Попа) – методички и теоријски аспекти”**, прихвати и упути га Већу друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност и да кандидата, по добијању сагласности, позове на усмену јавну одбрану рада.

Београд, 12. 7. 2020.

Комисија:

др Зона Мркаљ, редовни професор

др Александар Јерков, редовни професор

др Валерија Јанићијевић, ванредни професор